

ממדף התואר השלישי

מבחר תקצירים של עבודות דוקטור מהשנים האחרונות
העוסקות במדינת ישראל ובציונות

רנית בודאי־היימן, דת-מגדר-צבא:

זהויות נשיות בין דת וצבא בישראל

בהנחיית פרופ' אשר כהן וד"ר אלישבע רוסמן־סטולמן,
החוג למדעי המדינה, אוניברסיטת ברא"ל, 2017

החוקרת בוחנת את תמהיל הזהויות של הנשים הדתיות המתגייסות לצה"ל. שתי תופעות העומדות ברקע המחקר הן:

1. מספר הצעירות הדתיות המתגייסות לצה"ל שובר בכל שנה את השיא שנקבע בשנה הקודמת. זאת, למרות עמדתו של הרוב המכריע של רבני הציונות הדתית, ובראשם הרבנות הראשית, האוסרים על גיוס נשים לצבא.
2. מהפכה נוספת מתרחשת והיא השינוי במאפייני המתגייסות. כיום מתגייסות לצבא צעירות מהזרם המרכזי של הציבור הציוני הדתי, בוגרות של אולפנות ותיכונים איכותיים ונחשבים, צעירות ערכיות, ויש אף המקפידות ללמוד תורה לפני שירותן הצבאי.

מחברת המחקר בוחנת את השיקולים המשפיעים על בחירתן של הצעירות הדתיות להתגייס ומנתח את הגורמים שעיצבו את זהותן.

בעבודה נבחנו חמישה רכיבי זהות - זהות דתית, זהות לאומית, זהות משפחתית, זהות נשית-פמיניסטית וזהות חברתית - בניסיון לבדוק מה מייחד את זהותן ולשרטט קווים מעצבים של הדיוקן שלהן.

אחד הממצאים המעניינים שעלו במחקר הוא שזהותן הדתית והלאומית היא העומדת ביסוד רצונן של הצעירות הדתיות להתגייס לצה"ל. אותה דת שנציגיה הרשמיים מתנגדים לשירות נשים בצה"ל יש לה תפקיד חשוב דווקא בבחירתן להתגייס.

עוד עולה מן המחקר כי המשפחה מהווה סוכן חיברות חשוב בעבורן, ועל רקע זה בולט חוסר החשיבות שחלקן מייחסות לעמדת הממסד הרבני והחינוכי.

בחינת זהותן החברתית של המתגייסות העלתה את החשיבות שהן רואות באחדותה של החברה הישראלית על כל מרכיביה. הרצון להיות שותפות לשיח

הישראלי ולחוויה שנתפסת כמשמעותית בחיי הצעיר הישראלי נמצא כבעל השפעה על בחירתן להתגייס.

זהותן הנשית-פמיניסטית היא מרכיב משלים המשפיע על בחירתן לשרת בצה"ל. אף כי הקו המנחה של החינוך הממלכתי-דתי הוא חינוך כל תלמידיו - בנים ובנות - לערכי קדושת הארץ, הרי בשלב היישום הוא מעודד את בוגריו הגברים לשרת שירות בעל ערך בצה"ל, ביחידות מובחרות, ואילו באשר לשירות צבאי של בוגרותיו הנשים הוא מביע עמדה מסתייגת ומנתב אותן לשירות הלאומי.

ארבעה מרכיבים התגלו בשיקוליהן של הצעירות הבוחרות לשרת בצה"ל: דעתנות אידאולוגית ונכונות לממשה; יכולת להפעיל שיקול דעת עצמאי וגמישות בצומתי התנגשות בין ערכים בתמהיל הזהויות של אישיותן; נראות דתית; מוכוונות להגשמה עצמית.

הצייבור הציוני הדתי אינו עשוי מקשה אחת, ויש בו מגוון רחב של קבוצות וזרמים הנבדלים זה מזה בתפיסותיהם אשר לחיים המודרניים, לדת, למדינה, לחברה ולממסד הרבני. דומה כי היחס לגיוס צעירות דתיות לצה"ל הוא סוגיה נוספת המרחיבה את המנעד הרובה הגוונים של הציונות הדתית ומוסיפה לו גוון ייחודי של תמהיל משתנה במערכת הצירים של מסורת מול מודרנה.

ניב גולדשטיין, המפעל הציוני בראי הגותו של

אלברט איינשטיין, 1919-1955*

בהנחיית פרופ' משה גת, המחלקה למדעי המדינה,

אוניברסיטת בר-אילן, 2014

הירתמותו של אלברט איינשטיין (1879-1955) לסייע לתנועה הציונית נעשתה בהדרגה. לנוכח האנטישמיות שגאתה בגרמניה שלאחר מלחמת העולם הראשונה, גילה אינשטיין מחדש את זיקתו לעם היהודי והחליט לצדד בתנועה הציונית, אך ביקש לה חזון בלתי מדינתי ויעוד אוניברסלי של שיקום יחסי האומות. אולם מוראות מלחמת העולם השנייה גרמו לו שיתמוך בהתגלמות הציונות במדינה יהודית, אף כי לא זנח את משנתו האוניברסלית. שינויים רבים חלו במשנתו של איינשטיין אשר לסוגיית הצביון של הבית הלאומי

* עבודת הדוקטור ראתה אור בספר, ניב גולדשטיין, אלברט איינשטיין והמפעל הציוני 1919-1955, אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן 2018.

היהודי. במהלך התקופה שבחרתי לכנותה עידן התמימות (1919-1929) הוא זיהה את הבית הלאומי היהודי כמרכז בלתי מדינתי וכאמצעי לתחייתם התרבותית של היהודים. כמעט עד לסוף עידן ההתפכחות (1929-1948) התנגד איינשטיין להקמת מדינה יהודית וצייד בפתרון דו־לאומי, אלא שלקראת סיום המנדט הבריטי על ארץ ישראל הוא נוכח לדעת שאין מנוס מחלוקת הארץ. במחקר מתברר שבמהלך עידן ההשלמה (1948-1955) ועד ליום מותו התרחק אינשטיין בהדרגה מחזון 'הציונות הרוחנית', עד שתמך ב'ציונות המדינית'.

מנגד, ב'שאלה הערבית' נקט איינשטיין עמדה עקיבה לאורך השנים. במהלך 'עידן התמימות' הוא נדרש אך מעט לסוגיה זו, משום שלא ראה בה סכנה לרעיון הבית הלאומי היהודי. ברם, עם תחילת 'עידן ההתפכחות' שינה איינשטיין את השקפותיו וסבר עד לסוף 'עידן ההשלמה' כי 'השאלה הערבית' היא אמת המידה למוסריות המפעל הציוני.

הוא אף הגדיר את החתירה לשלום כיעד ראשון במעלה למנהיגי המדינה. איינשטיין לא ראה את עצמו מחויב לתנועה הציונית, והבהיר כי תמיכתו במפעל הציוני תלויה ברמת מוסריותו. הוא בחר לאילו מיזמותיה לסייע, בראש ובראשונה בשל דאגתו לגורל היהודים באשר הם. למעשה, כל עוד הוא סבר כי הללו יוכלו למצוא מקלט באירופה, תמך איינשטיין בכמה וכמה מיזמים בלתי ציוניים. ברם, משנוכח לדעת שבני עמו הופקרו לגורלם, גם לאחר המלחמה, השתכנע כי לא יוכלו לחיות בבטחה אלא בפלסטינה, ותמך במדינת ישראל, גם אם לא חסך ממנה את ביקורתו. למרות ההסתייגויות שהיו לאיינשטיין ממדיניות ישראל, לעניות דעתי ניתן להגדירו כציוני, שהרי יכול היה להתנער ממדינת ישראל כשתפקדה שלא לשביעות רצונו. באפשרותו היה גם לצדד במיזמים בלתי ציוניים, כפי שעשה בעבר. אלא שאיינשטיין בחר לתמוך בגולת הכותרת של הציונות בימיו - מדינת היהודים - ולסייע לה גם כשכבר היה שבע ימים, משום שזיהה אותה כפתרון הבלבדי ליהודים, לטוב ולרע. סבורני כי אז הפך איינשטיין לציוני ביקורתי: הוא צידד במהות הציונות המגולמת במדינת ישראל, ועם זאת לא היסס לערער על אופן מימושה בפועל.

יצחק דהן, עליית יהודי צרפת לישראל בשנים 1968-2014:

זהות קולקטיבית - בין השתלבות להסתגרות

בנהגיית פרופ' אדם פרויגר וד"ר יוסף שרביט, המחלקה לתולדות ישראל
ויהדות זמננו, אוניברסיטת בר־אילן, 2015

במחקר זה בוחן המחבר באיזה אופן התגבשה הזהות הקולקטיבית של קהילת יהודי צרפת שעלו לישראל בשנות התשעים של המאה ה־20, מעלייתם ועד ימינו, בהשוואה לזהותם של אלה שעלו מצרפת לישראל בשנות השבעים ולדרכי השתלבותם בחברה הישראלית.

מטרת המחקר להתחקות אחר רכיבי הזהות הקולקטיבית הייחודיים של הקהילה הצרפתית בישראל ולעמוד על דרך השתלבותה בתחומי הדת, הכלכלה, התקשורת והפוליטיקה בישראל.

מחקר זה הוא חלוצי בתחומו. לראשונה נבחנת זהותם הקולקטיבית של עולי צרפת ומנותחים מאפייניה הייחודיים מהיבטים שונים של חייהם בישראל. המחקר מתייחד בראייה הכוללת של תחומי הקליטה שהוא מציג ובהשתלבותו במחקרים ייעודיים שערכו בשנים האחרונות סוציולוגים בתחום ההגירה. כמו כן, המחקר משלים את החסר בתחום המחקר על עולי צרפת, תחום שלא נחקר עד כה לעומק. תרומתו היישומית של המחקר היא בזיהוי המגמות של העלייה מצרפת.

במחקר שולבו שיטות מתחום המחקר האיכותני והמחקר ההיסטורי, והוא מתבסס על פרשנות ויישום המחקרי של אליעזר בן-רפאל לתפיסתו של הפילוסוף לודוויג ויטגנשטיין.

בפרק א מוצג הרקע ההיסטורי של הקהילה.

בפרק ב מובאים נתוני העלייה מצרפת לישראל והפרופיל של העולים מבחינה סוציו-אקונומית ודתית ומבחינת גיל העולים ופיזורם הגאוגרפי בארץ, מתוך השוואה לעולי צפון אפריקה שעלו לישראל בשנות החמישים והשישים של המאה ה-20, לעולי צפון אמריקה ולעולים מחבר העמים. כמו כן נבחנת בפרק מערכת הקליטה החלופית שהקימו העולים.

בפרק ג נבחן התחום הדתי, ומוצגים בו בתי כנסת עדתיים, מנהיגות רוחנית ואירועים קהילתיים דתיים כבעלי תפקיד מרכזי בחיי הקהילה של העולים מצרפת. מסגרות אלה משמרות את מאפייניה הדתיים של הקהילה ומעצבות את זהותה הקולקטיבית בתחום הדת.

פרק ד עוסק בתחום הכלכלה, ונבחנת בו הכלכלה האתנית שהקימו עולי צרפת באמצעות חברות חדשות, ארגונים כלכליים מקצועיים, מסגרות הכשרה ייחודיות ועסקים בתחום הנדל"ן, המשפט והגסטרונומיה. מן המחקר מתברר שמשקיעים צרפתים פועלים גם בשוק הישראלי נוסף על פעילותם במובלעת האתנית הצרפתית.

בפרק ה נבחנת זהות הקולקטיבית של העולים בתחום התקשורת הצרפתית - הכתובה והמקוונת.

פרק ו עוסק בתחום הפוליטי, ובו מתוארות הבחירות הארציות והבחירות המקומיות בעשור האחרון כזירה לחיזוק הזהות הקולקטיבית של העולים.

ממצאי המחקר מוכיחים שמשנות התשעים של המאה ה-20 ואילך התגבשו עולי צרפת כתקבוצה ייחודית בעלת זהות קולקטיבית נבדלת בתוך חברת הרוב בישראל, לעומת עולי שנות השבעים שביקשו להיטמע בחברת הרוב בה.

אילנה נובצקי-בנדט, העיתונות העברית הארצישראלית מול אתגר הנאציזם והרייך השלישי, 1933-1939

בהנחיית פרופ' משה צימרמן, החוג להיסטוריה,
האוניברסיטה העברית בירושלים, 2014

המחקר מתמקד בדרכי התקבלותו של הנאציזם, או 'הפשיזם הגרמני', בתודעה של היישוב היהודי, מתוך עיון בעיתונות העברית לגווניה שהתפרסמה בארץ ישראל בשנים 1933-1939. ההתייחסות מצד היישוב היהודי לנאציזם וניתוחה מהיבטים שונים שימשו לעורכת המחקר כלי לבחינת עמדותיה ומשאלותיה של החברה הארץ-ישראלית לפליגיה, בעשור שקדם למלחמת העולם השנייה.

עליית היטלר לשלטון והתפשטותה של האידאולוגיה הנאצית זעזעו את אוכלוסיית היישוב, ויתרה מזו - העמידו למבחן המציאות את האמת שבפתרון הציוני. הן העמידו למבחן המציאות גם את סדר היום המדיני של כל אחת מן המפלגות הציוניות שהתחרו ביניהן על ההגמוניה השלטונית ואשר בתוך כך הטביעו את חותמתן בעיצוב פניה של 'המדינה שבדרך'. מכאן, לצד המעקב אחר ההידרדרות במצבם של יהודי גרמניה בתקופה גורלית למפעל הציוני, עוררו השינויים בגרמניה את השאלה אם תרחיש דומה, על פי הנסיבות המשתנות במגרש הארץ-ישראלי, עלול להתרחש גם בתוככי התנועה הציונית ולהסיתה מצביונה הדמוקרטי.

המחקר מביא לידי מסקנה כי בעשור שקדם למלחמת העולם השנייה, לא הבין היישוב היהודי בארץ ישראל את הנאציזם, 'הפשיזם הגרמני', לאשורו. למרות העניין שגילו בו בגלל מצעו האנטישמני-גזעני ואיום המלחמה הקרבה, גם מקצת העיתונאים שהצליחו להתנער מעולם המושגים הישן ולעמוד מקרוב על מהותו של הפשיזם, בחנו אותו מהיבטים מוגבלים ומגזריים בלבד, מסיבות הקשורות בתפיסת עולמם המפלגתית בעיקר. כלומר, כל זרם ציוני לשיטתו מיקד את תשומת לבם של העיתונאים בהיבטים מסוימים. מעל לכול שימש 'הפשיזם הגרמני' הוכחה נחרצת לצדקת דרכה של התנועה הציונית על פי דרכו של כל פלג ופלג. הפלגים הפוליטיים, אם בעימותים שהתנהלו בתוך היישוב גופו ואם כאמצעי שכנוע וניגוח מול רשויות המנדט, השתמשו בו בתביעתם למימוש התחייבותה המוסרית של בריטניה להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל.

בחנית החברה הארץ-ישראלית בשנים המעצבות, בטרם גובש אופייה של 'המדינה שבדרך' - באמצעות תופעה חיצונית - הנאציזם - חשפה תמונה מורכבת: חברה טרום-דימונית, מפלגתית, מפולגת ושסועה, רווית מחלוקות פנימיות ומאבקי כוחות שהיו מושרשים בה כל כך עד שהקשו עליה להבין את

המתרחש ולהיאבק בסכנה. למרות קשרי הגומלין שקיימו הזרמים הציוניים עם יהודי הגולה, נראה שכבר בשלב מקדמי זה, לפני מלחמת העולם השנייה, בשעה גורלית לעם היהודי לנוכח הסלמתה והתפשטותה של האנטישמיות הגרמנית, נעשה בהתפתחות הזאת שימוש אינסטרומנטלי ליצירת ישות פוליטית חברתית ואידאולוגית שקדמה למדינת ישראל, שימוש שספק אם הועיל לעניין היהודי בכללו.

סלוא עלינאת עאבד, מהעצמה להנהגה: נשים

בתנועה האסלאמית בישראל (1980-2013)

בהנחיית ד"ר מוחמד אל עטאונה וד"ר נמרוד הורוביץ,
המחלקה ללימודי המזרח התיכון, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, 2015

העבודה עוסקת בפעילות הנשים בתנועה האסלאמית בישראל בשנים 1980-2013, בדגש על שני מישורים מרכזיים - פנימי וחיצוני. המישור הפנימי נוגע לפעילות עצמן כשחקניות מרכזיות בתנועה, והמישור החיצוני דן בעמדותיהן כלפי החברה הערבית שפעלו בה וכלפי השיח הפמיניסטי, וכן בעמדותיהן כלפי מדינת ישראל כמסוד וכתרבות בעלי רקע יהודי וחילוני שסותרים את המסגרת האסלאמית והמסגרת הלאומית-פלסטינית שלהן הן שייכות.

במחקר רואיינו 47 נשים משני פלגי התנועה, ותיקות וצעירות מאזורים שונים בארץ. נוסף על ראיונות, נותחו טקסטים שהתפרסמו בעיתונות התנועה בשנים 1987-2013 ושנגעו לפעילות הנשים או שנכתבו בידי נשים.

מהמחקר עולה שפילוג התנועה האסלאמית בשנת 1996 היה ונשאר אירוע מכונן המשפיע על פעילות הנשים. לאחר הפילוג התרחשו בשטח שני תהליכים בו זמני: מיסוד פעילות הנשים בכל פלג, ומיסוד המתחים בין שני פלגי התנועה. עיקר המתח נסב סביב גיוס קבוצת הפעילים הצעירה (ה'קאדר') בעוד שני הפלגים פונים אל אותו הקהל כמקור לגיוס תומכות בתנועה וכקהל היעד לפעילות הנשית.

הממד הבין-דורי בלט כמאפיין מרכזי שחוצה את פעילות הנשים, את הפרשנות של הפעילות ואת עמדותיהן כלפי התנועה וכלפי המרחב שהן פועלות בו. מדובר בשני דורות: דור המייסדות, שרואות את שנות השמונים והתשעים כתקופת הזוהר של פעילות הנשים, תקופה שלא היו בה מתחים או מחלוקות פוליטיות; והדור הצעיר, שבו יש שנוקטות מונחים רציונליים כדי לערער על הזכות לפרש את מצוות הדת ואת גבולותיה.

השיח הפמיניסטי הוא מושא לאמביוולנטיות בקרב הפעילות. מצד אחד הסתייגו ממנו, ומצד אחר אימצו מונחים ותפיסות עולם פמיניסטיות, למשל בערעורן על סמכות ההנהגה הדתית ובערעורן על חלוקת התפקידים במשפחה בין גברים לנשים.

אשר להתייחסותן אל החברה הישראלית היהודית, הפעילות ציינו ארבע אסטרטגיות להתמודדות עם המציאות הישראלית: (1) אל־מסאירה (התאמה): זו רלוונטית במקרים שבהם מוסלמים מרגישים נרדפים ונתונים תחת איום, ובמצב זה הן יכולות להסתיר את עמדותיהן; (2) את־תוריה (הסתרתות): הן נזהרות בדבריהן ומעדיפות לשמור לעצמן רגשות כגון שנאה, כעס ואי־שביעות רצון מהתנהלות המדינה ולא לחשוף אותם כדי שלא לעורר את זעם הרוב היהודי כלפיהן וכלפי הקהילה שלהן; (3) חצאנה (חסינות) מפני השפעות זרות על זהותן האסלאמית, בין השאר תפיסות פמיניסטיות המערערות על המשפחה המוסלמית; (4) מקאומה (התנגדות) לשיח הישראלי באמצעות חינוך והגברת מודעות דתית. עם זאת, הפעילות לא הציעו חלופה למשטר הדמוקרטי ולא ביטאו את שאיפתן להקים מדינה אסלאמית המיישמת את חוקי השריעה.

רויטל שרעבי כהן, 'הומר מקומי': כינון מקומיות ואותנטיות לאומית בשדה ההיפ הופ בישראל

בהנחיית פרופ' מוטי רגב ופרופ' עמית פינצ'בסקי,
המחלקה לתקשורת ועיתונאות, האוניברסיטה העברית בירושלים, 2017

הסוגיה העומדת בלב המחקר היא המאבק על כינון מקומיות וזהות לאומית אותנטית במודרניות המאוחרת דרך פריזמת ההיפ הופ בישראל. ההיפ הופ המקומי נתפס כשדה תרבותי מובחן ואוטונומי על פי תאוריית השדות של בורדייה המבטא את רעיון הקוסמופוליטיות האסתטית בהקשרים תרבותיים לאומיים. המחברת מציעה הסבר למערכת היחסים שבין מנגנונים אסתטיים אוניברסליים ובין מבני משמעות של התרבות הלאומית המתקיימת בסוגה הגלוקלית של ההיפ הופ. בנוסף, היא מציגה את ערך האותנטיות כגורם המקשר בין הקורפוס האמנותי למרחב הלאומי. לפיכך, חקר ההיפ הופ המקומי מספק נקודת מבט חדשה אל האותנטיות כסוגיה לאומית ופוליטית, ומעלה לדין את האיום והפוטנציאל הטמונים יחדיו בערעור המושגים מקומיות ואותנטיות.

במחקר מנתחת החוקרת בדרך אתנוגרפית את יצירות הלהקות הדג נחש, DAM, סיטם עאלי וקפה שחור חזק ואת יצירות האמנים סאבלימינל, קוואמי, וולקן, סגול 59, אלון דה לוקו (ובכלל זה התייחסות ממוקדת לפעילות הראפר הצל) וממחישה שהמאבק על האותנטיות בשדה אינו אלא מאבק על מקומיות. תהליך מרכזי נוגע להגדרת ערך האותנטיות כערך המעיד על מרכיבי המקומיות 'הרצויה' של המרחב המקומי. מקומיות זו מתורגלת באמצעות ריטואלים אסתטיים עד ליצירת קנון של 'אותנטיות לאומית'. במובן הזה, נמצא כי לעתים הפוטנציאל של הקוסמופוליטיות

האסתטית כמעודדת מפגש בין מבני משמעות אוניברסליים לאלה המקומיים מסתכם בעיגון ובהדגשה של הנורמות האידאולוגיות של המרחב המקומי. בה בעת, יש בשדה פרקטיקות ייצור הקוראות תיגר על 'האותנטיות הלאומית' ומעדכנות אותה, כך שהקוסמופוליטיות האסתטית היא גם אתר פלורליסטי החושף את המודחק הלאומי ומחדש הבניות מקומיות באמצעות מערכות אסתטיות חיצוניות ל'מקום'.

יחסי הגומלין שבין מערכות אסתטיות ולאומיות ובין תצורות גלובליות ומקומיות מוצגים במחקר הזה כ'גלוקליות בנאלית', המתכתבת עם רעיון הלאומיות הבנאלית של מייקל ביליג. במושג עדכני זה המקומיות בעידן הנוכחי מוגדרת באמצעות האינטגרציה התרבותית הטריטוריאלית שבין המקומי לגלובלי, קרי כתופעה המאפשרת למבעים האסתטיים של ההיפ הופ המקומי לנוע בין מערכות משמעות קיימות של לאום, זהות, זיכרון ומרחב ובין ריענון התרבות הלאומית ב'הרגלים אידאולוגיים' חדשים או חלופיים. הדיאלקטיקה בשדה, בין נרטיבים מקומיים כמו 'צבריות', 'ים-תיכוניות' ו'כיבוש' ובין ריטואלים של ראפ ושל שחורות, נתפסת במחקר הזה כביטוי לפוטנציאל הגלוקלי של השדה, כזה המעניק למקומיות את האפשרות לשרוד או להתעדכן במערכת תרבותית גלובלית.

גד שפר, שינויי נוף בארץ ישראל משנת 1871 עד 2010 בהסתמך על מפות היסטוריות

בהנחיית פרופ' נעם לוין, החוג לגאוגרפיה,
האוניברסיטה העברית בירושלים, 2016

הנחת היסוד של עבודה זו היא שמפות היסטוריות מהמאה ה-19 יכולות לשמש לשחזור נופי העבר, בהיותן מבוססות על מדידות מדעיות. לשם כך חובה לבדוק את הדיוק והשלמות של המידע המוצג במפות האלה לפני השימוש בהן. כמו כן, שימוש בכמה מפות היסטוריות של אותו אזור ומאותה תקופה יכול לחזק את הוודאות של עורך המחקר בשחזור נוף העבר. יתר על כן, גורמים אנושיים וגורמים פיזיים יכולים להסביר חלק מהתפרוסת המרחבית של הנוף. לפיכך, שלושת היעדים העיקריים של העבודה היו: (1) לבחון את המצב הנוכחי של שימוש במפות היסטוריות בשילוב מערכות מידע גאוגרפיות היסטוריות (HGIS) אשר מתמקדות בכיסוי קרקע ונוף; (2) לבחון את הדיוק והמהימנות של שתי מפות היסטוריות של ארץ ישראל מסוף המאה ה-19, אחת בריטית ואחת צרפתית; (3) לשחזר, לבחון ולנסות להסביר חלק מהגורמים שהשפיעו על שינויי הנוף בארץ ישראל בשנים 1871-2010 באמצעות מפות היסטוריות

ובהמצעות שכבות של מערכות מידע גאוגרפיות (ממ"ג, GIS) עדכניות של הווה.

המקורות העיקריים שבהם נעשה שימוש במחקר זה היו שתי מפות היסטוריות מהמאה ה־19: המפה הבריטית, (PEF, 1871 - Palestine Exploration Fund, 1877), והמפה הצרפתית, (Levés en Galilée (LG, 1870). מלבדן, נעזר עורך המחקר בשכבות ממ"ג שונות של ישראל - שכבות של שימושי קרקע, טופוגרפיה, צמחייה ועוד.

ממצאי המחקר: (1) נמצא שקיים פער גדול מבחינת הידע בתחום המחקר של HGIS. רוב המחקרים אינם מדווחים אם המפות ההיסטוריות ששימשו לצורכי המחקר נבדקו מבחינת ודאות המידע ושלמותו; (2) בבחינת שלמות המידע המוצג במפת ה־PEF נמצא שהמפה מהווה מקור היסטורי מהימן להבנת הנוף של ארץ ישראל במאה ה־19 וכי הנוף היה מגוון מאוד - החל במדבר צחיח וכלה באזורים מיוערים צפופים; (3) בהשוואה בין שתי המפות ההיסטוריות, ה־PEF וה־LG באזור הגליל, נמצאה בין שתי המפות התאמה בשיעור של 59 אחוזים; (4) בבחינת שינויי הנוף של ארץ ישראל החל בשנת 1870 וכלה בראשית שנות האלפיים, נמצא שרוב השינויים היו קשורים להגברת האינטנסיביות של שימושי קרקע הקשורים לפעילות אנושית (שטחים בנויים, חקלאות, מאגרי מים וכדומה). גורמים פיזיים של שיפוע ומשקעים הסבירו חלק משינויי הנוף; עם זאת, רוב רובם של שינויי הנוף בישראל ב־100 השנים האחרונות קשורים קשר ישיר גם למגמות אידאולוגיות ופוליטיות שונות שנהגו במהלך השנים. מחקר זה מעלה אפוא את החשיבות והרלוונטיות של מפות היסטוריות בעת הזאת לשחזור נופי העבר ולהבנת התהליכים והשינויים שהתרחשו מאז.

שמעון לב, 'נהירין לנו שבילין דהודו': המפגש התרבותי בין העולם היהודי והודו על רקע צמיחתן של התנועות הלאומיות, הצינונית וההודית*

בהנחיית ד"ר יוחנן גרינשפון (האוניברסיטה העברית בירושלים)
 ופרופ' בעז הוס (אוניברסיטת בן-גוריון בנגב),

מחקר זה הוא ניסיון ראשון מסוגו למפות ולנתח מגמות והיבטים מרכזיים הנוגעים לזיקה ולהתבוננות של העולם היהודי והצינוני אל הודו ותרבותה מתום

* הספר המבוסס על עבודת דוקטור זו: שמעון לב, 'נהירין לנו שבילין דהודו': המפגש בין העולם היהודי-צינוני להודו ותרבותה על רקע צמיחת התנועות הלאומיות, גמא, תל אביב 2017.

תקופת ההשכלה ועד לקבלת עצמאותן של הודו ושל ישראל. החוקר מצביע על מגמות עתירות רבדים טקסטואליים ומחשבתיים, וכן על קשרים אישיים ועשייה פוליטית שמילאו תפקיד רב-משמעות בתובנה העצמית של היהודים אל מול סביבתם האירופית ואשר היו חלק מתהליך הבניית הזהות הלאומית היהודית כ'אסיאתית' וכן 'השבה לאסיה'. מהמחקר עולה כי הייצוג של הודו ותרבותה בעולם היהודי משקף אצל הוגים ופעילים פוליטיים את עמדתם בנוגע לסוגיות כלליות יותר, ואת התמודדותם עם מעמד היהודים באירופה ובדרום אפריקה ועם מאפייני הלאומיות הציונית ושאלת ההשתלבות באסיה - מזרח-מערב, בפלסטינה-ארץ ישראל.

המחקר מורכב משלושה חלקים: חלקו הראשון עוסק במפגש הטקסטואלי-רעיוני שבמרכזו תגובתם של הוגים יהודים על השיח האוריינטיליסטי והגזעי באירופה. חלקו השני עוסק במפגש האישי המשמעותי העיקרי בין יהודים להודים, שהתרחש בעיקרו בדרום אפריקה סביב מנהיגותו של מהטמה גנדהי בתקופת מאבק הסאטיגרה. במעגל הקרוב של תומכיו האירופים של גנדהי, בולטת מאוד נוכחותם של כמה יהודים אשר חלקם הגיעו מחוג האגודה התאוסופית כמו הרמן קלנבאך, הנרי פולק ולואיס ריץ. למפגש זה היו גם השלכות מאוחרות על הזיקה של התנועה הלאומית ההודית לתנועה הציונית. חלקו השלישי של המחקר עוסק בממד הפוליטי-מדיני של השיח בין שתי התנועות הלאומיות על רקע האירועים הדרמטיים של המחצית הראשונה של המאה ה-20. במחקר נבחן המבט ההדדי והקשרים הפוליטיים בין שתי התנועות וכן התנגדותם של גנדהי ופנדיט נהרו לציונות ואת הזיקה הגוברת של הנעשה בפלסטינה לנעשה בהודו עם התפתחות התנועות הלאומיות ומאבקן הלאומי שהסתיים במדינת לאום. בשנות השלושים החל המאמץ הציוני בהודו בשליחתם של עמנואל אולסבנגר וקלנבאך להודו, והגיע לסיומו ערב פרוץ מלחמת העולם השנייה. בהקשר זה נבחן גם יחסה של הודו לנאציזם ולשוואה בהקשר היהודי.

במחקר זה בולט מעמדם של שני אישים הודים - רבינדרנאת טאגור ומהטמה גנדהי. אישים אלו היו 'המייצגים' הבולטים של הודו ושל תחייתה התרבותית-לאומית במערב ובכלל זה בעולם היהודי. המחקר מצביע על מקומו וחשיבותו של השיח על הודו ותרבותה ועל התפקיד שמילא שיח זה בעיצוב הזהות היהודית-ציונית כחלק מהפניית המבט מזרחה, מתום תקופת ההשכלה ועד כינונה של מדינת ישראל. כל זאת על רקע תהליך צמיחתן של התנועות הלאומיות המקבילות עד להשגת העצמאות של הודו ב-1947 ושל ישראל ב-1948.

אלי פרידמן, עיצוב מסרים לקהל מבית ומחוץ: כיצד מנהיגים ישראלים מציגים את הסכסוך בסביבת תקשורת משתנה?

בהנחיית פרופ' זוהר קמפף ופרופ' תמר ליבס־פלסנר ז"ל,
המחלקה לתקשורת ועיתונאות, האוניברסיטה העברית בירושלים, 2016

בעבודה בחנתי את האופי ואת התנאים ליצירת פערים בין מסרים ולתיווך פערים אלה בהקשר של סכסוכים בין־לאומיים וסביבה תקשורתית משתנה. מחקר זה מבוסס על ההנחה שקיומם של פערים בין מסרים עשוי להוות רזו או מכשול לקידומו של תהליך התפייסות בין צדדים בעת סכסוך בין־לאומי. מקרה הבוחן של השיח הפוליטי הרשמי של מדינת ישראל, העוסק בסכסוך הישראלי-פלסטיני נבחר מכיוון שהסכסוך הישראלי-פלסטיני מאופיין ביחסי הגומלין העמוקים שבין הזהות הלאומית של ישראל לקשרי החוץ של המדינה.

בפרק הראשון ניתחתי כיצד שיח פוליטי יכול ליצור פערים בתוך סוגיית ההכרה ב'אחר'. פרק זה ממחיש שהכרה חלקית ב'אחר' - הכרה ב'אחר' כלאום ודחיית תביעתו להקים מדינה, או להפך - הכרה בתביעתו של ה'אחר' להקים מדינה ודחייתו כלאום - היא תוצאה של הגדרה עצמית שאינה בת־קיימא שמבוססת על דיסוננס אונטולוגי. מן הפרק עולה המסקנה שניתן להבין את השימוש בפערי הכרה כאסטרטגיית שיח המיועדת לעכב יישוב סכסוכים.

בפרק השני הצגתי טיפולוגיה של אסטרטגיות לתיווך פערים בין מסרים, המשקפת את הצורך של מנהיגים לשמר את אמינותם ואת יכולת התמרון שלהם מול קהלי פנים וחוץ. טיפולוגיה זו מבוססת על מסרים המאופיינים במידות שונות של מוחשיות וישירות לעומת הפשטה, עמימות וערפול בנוגע לזמן, מרחב ומדיניות. ממצאי הפרק מביאים לידי מסקנה כי אסטרטגיות לתיווך פערים בין מסרים יכולות לסייע בקידום תהליכי התפייסות בשלבים הראשונים בלבד. שימוש לאורך זמן בכלי זה עלול להיות מניפולטיבי מכיוון שהוא יוצר מצג שווה של נכונות לפשרה, המונע מקהלי הבית להתמודד מול התביעה לבחון מחדש אמונות קונסנזואליות.

בפרק השלישי בחנתי את התנאים התקשורתיים והפוליטיים אשר משפיעים על הבחירה של מנהיג להציג מסרים עקיבים או משתנים לקהלי בית וחוץ. על בסיס ניתוח של השיח הפוליטי הישראלי על פני

שלוש תקופות, מצביע מחקר זה על היחסים עם הצד השני בסכסוך, המאופיינים בקיום משא ומתן כגורם החשוב ביותר בהחלטה של מנהיגים פוליטיים ליצור פערים בין מסרים לקהלים שונים. ממצא זה מוסבר בכך שעצם קיום משא ומתן על סוגיות הקשורות לזהות לאומית מגביר את הצורך לשחק 'משחק בשני מישורים' באמצעות יצירת פערים בין מסרים.

Ethnicity in Motion: Social Networks
in the Emigration of Jews from Northern Morocco
to Venezuela and Israel, 1860-2010

Aviad Moreno

Advisor: Dr. Relli Shechter, Department of Middle East Studies,
Ben-Gurion University, 2015

This dissertation explores the emigration of Jews from Spanish-dominated northern Morocco to Venezuela and Israel between 1860 and 2010. The unfolding narrative of this journey sheds new light on common accounts of post-1948 Jewish immigrations from Arab-Muslim lands to Israel, which describe them as displacements stemming directly from Arab-Israeli/Ashkenazi-Mizrahi tensions and related Israeli policies on Jewish immigration. In this work, I examine how post-1948 emigration evolved “from the bottom up” within a historically broad, global web of Jewish-Moroccan migration, constructed over one and a half centuries through ever-changing interpersonal and institutional networks.

I begin by showing how, during the nineteenth and early twentieth century, transnational networks gradually ingrained the notion of “ethnic migration” into Jews in northern Morocco, in light of the population's ongoing labor emigration to Latin America and incoming non-Jewish immigration from Europe to northern Morocco. I then recount how networks of migration to the young state of Israel devolved against the backdrop of Jewish emigration from northern Morocco to several destinations in Europe and Latin America. I focus

* Awarded the 2016 Ben Halpern Prize for Best Dissertation in Israel Studies.

specifically on Venezuela, which, of all countries, became, alongside Israel, a migratory haven post-1948 for northern Moroccan Jews, some of whom were Zionist activists. I conclude with a reconstruction of singular, collective Moroccan identities in Venezuela and Israel from the 1970s through the early twenty-first century, exploring how ethnic networks continued to generate distinct "Spanish-Moroccan" traditions in both locations in the context of mass emigration and ethnic Sephardi-Mizrahi revival.

Throughout the dissertation, supposedly rigid dichotomous identities, including Zionist/non-Zionist, traditional/modern, Olim/migrants, Mizrahi/Ashkenazi, and even Jewish/non-Jewish, take on dynamic and evolutionary forms within ever-changing, local and transnational social interactions. My methodology is inspired by an interdisciplinary approach to the examination of ethnography throughout history. Sources include the broadest available corpus of cultural materials, from varied locations and periods: periodicals, personal and official correspondence, autobiographies, interviews, video/audio sources, and internet sources. I employ these to explore evolving ethnic-migration-related discourse, and to show how it has forged broad processes of "ethnic migration" over time.

The Impact of the Six-Day War on American Protestantism

Jason M. Olson

Advisors: Jonathan Sarna (Chair), Ilan Troen (Adviser),
Yaakov Ariel (Adviser), Department of
Near Eastern and Judaic Studies, Brandeis University, 2016

This book is about how one war, the 1967 war between Israel and its surrounding Arab states, changed the perspective of various American Protestant branches on the Arab-Israeli conflict. It is bold

- * The dissertation released as a book in November 2018 under the title: *America's Road to Jerusalem: The Impact of the Six-Day War on Protestant Politics* (Lexington Books).

to proclaim that one war could have affected them so profoundly; but the outcomes of the Six-Day War ran deep, and its events changed both Jewish and Palestinian identities.

As Israel gained territories in Jerusalem, Bethlehem, and the ancient Biblical heartland of Judea and Samaria, historical, messianic, and even apocalyptic intrusions seeped into the different branches of American Protestantism. In some branches, supersessionism was stoked. In other branches, supersessionism was rejected and the nature of Judaism was re-evaluated. The territories Israel had captured were packed with theological significance, forcing all branches of American Protestantism to reconsider their assumptions regarding Judaism and Zionism, as well as Islam and Palestinian nationalism.

The implications of this book are far-reaching. It demonstrates a close relationship between history and theology, and uniquely argues that one war, the Six-Day War, could so heavily influence that relationship. It is also a lens into Cold War ideologies: Third Worldism, pacifism, isolationism, containment, and rollback. Indeed, the branches of American Protestantism applied these lenses to the Arab-Israeli conflict as well.

Palestinian liberation theology, whose roots precede 1967, grew as a result of the war. The pacifism and isolationism of some sectors of the Social Gospel continued after 1967. Reinhold Niebuhr, who developed Christian Realism in the 1940s, led a small but influential group of pro-Israel progressive Christians who lost their power due to Palestinian liberation theology after 1967. New Evangelicals combined biblical literalism with embracing modern politics. This led to a new wave of activist support for Israel under Billy Graham and G. Douglas Young. The old fundamentalists, led by Carl McIntire, also embraced Israel more closely after 1967, but they became focused on the potential reconstruction of the Third Temple rather than modern politics.

The Six-Day War revealed the depth of Jewish solidarity with the Jewish State, and Protestants from all branches were forced to recognize this fact – in either a critical or supportive way. These Protestants had to decide whether the living and victorious post-1967 Jewish people, including those gathered in the Jewish State, were part of the unfolding drama of their Bibles – and how.

Resistance, Tradition and Social Change: Orthodox Jewish Women Activists Fighting to Free *Agunot* in Israel

Tanya Zion-Waldoks

Advisors: Prof. Tova Hartman and Prof. Rachel Ben-Ari, Gender
Program, Bar-Ilan University, 2016

My qualitative study is based on the narrative analysis of 33 in-depth interviews with Jewish modern-Orthodox women struggling to abolish the Agunah phenomenon in Israel. This issue of marriage and divorce sits at the heart of contentious relations between religion and state in Israel, as Israel accords sole authority over citizens' personal status to religious courts, without establishing civil alternatives. *Agunot* are women being extorted and/or denied divorce by these state-run religious judiciaries, controlled exclusively by men. The activists, educated women with relative socio-economic privilege, are deeply religious. Many Agunah activists are rabbinical advocates – experts on Halakhic family law – a revolutionary position accorded to women in the 1990s for the first time in Jewish history. Using their knowledge and political standing, activists resist the gender injustice meted out in the name of Halakha (Jewish law) as interpreted and enforced by Israel's rabbinic courts, thereby challenging rabbinical authority, national institutions, and hegemonic cultural meanings and gender boundaries.

My research explores reciprocal relations between identities and strategies of change – between religious women's piety, values, agency, and social roles (e.g., motherhood) and their involvement in communal and national politics. I develop several novel concepts such as reimagining Tova Hartman's literary notion of "devoted resistance" as religious women's political agency. This form of loyal dissent explains how resisting Rabbis becomes a religious duty, or how the capacity to generate change stems from the challenged culture itself. I chart activists' seemingly paradoxical strategies of "change from within", which defy the reform/revolution dichotomy,

and elucidate how radicalization can sustain belonging. I also suggest expanding the definition of “high-risk activism” to include and focus on practices of risk-assessment and risk-management and negotiating risk-laden discourse. In essence, my discussion centers on activists’ strategic “boundary work” and how it allows religious women to create far-reaching transformations within broader cultural and political contexts.